

УДК 334.34:322.155

DOI: 10.18524/2413-9998/2020.1(44).198358

О. В. Балахонова,

доктор економічних наук, професор

Вінницький соціально-економічний інститут

Університету «Україна»,

Хмельницьке шосе, 23а, м. Вінниця, 21037, Україна

e-mail: lbalachonova@gmail.com

МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ОЦІНКИ ЕФЕКТИВНОСТІ СТВОРЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО КЛАСТЕРА

Створення інноваційних кластерів шляхом реформування виробничих зон є одним з основних напрямів інноваційної політики України. З її реалізацією пов'язують рішення самих важливих соціальних і економічних задач – покращення якості життя українців та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції. Створення кластеру потребує величезних витрат як приватних коштів, так і бюджетних, тому необхідним є обґрунтування їх витрат. Але єдині методичні підходи ще не вироблені. Спроби розробки методики оцінки внеску кластеру у соціально-економічний розвиток регіону започаткована автором у межах виконання науково-дослідної роботи зі створення мегакластеру в Одеській області. Запропонована методика може використовуватися на реорганізації інноваційного кластеру для обґрунтування вибору форми організаційних перетворень до кожної установи, що входить до його складу; на етапі функціонування інноваційного кластеру в цілях оцінки ефективності його діяльності. Вирішення таких задач за даною методикою ускладнюється відсутністю системи оціночних показників, які можуть бути використані для проведення діагностики, моніторингу і спеціального обстеження кластеру. Також сьогодні відсутні інформаційні бази для регулювання процесів створення і розвитку кластера. У роботі розглянуто роль кластеру як сучасного інструмента формування конкурентоспроможності регіонального господарства. Відзначено, що у сучасних умовах вплив державної регіональної політики на економічну динаміку визначається спроможністю місцевої адміністрації створювати і підтримувати інституціональні умови для конструювання і підсилення переваг в область ділового клімату.

Ключові слова: кластер; регіон; інновація; проект; методика; діагностика; моніторинг; аналіз; витрати; ефективність.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В умовах різкого зростання рівня концентрації капіталу, формування транснаціональних компаній в поодиночці українським

підприємствам стає майже неможливо зберігати свою конкурентоспроможність. Вони змушені вбудовуватися в системи соціально-економічних взаємин регіонального господарства. Тому в соціально орієнтованій економічній політиці України інноваційна діяльність розглядається як головний фактор розвитку економіки кожного її регіону і поліпшення якості життя проживає в ньому населення. Саме з зусиллям активності впливу цього фактора пов'язує Програма Уряду країни можливість українців для розвитку, що мешкають в «депресивних регіонах» (лапки – від авторів Програми – прим. автора) [1]. Так показником ефективності досягнення цілі 10.2 Програми Уряду є зменшення значень міжрегіональної диференціації за основними соціально-економічними параметрами (різницею між найвищим на найнижчим значенням): за обсягом ВРП (на одну особу) – з 17 разів до 15; за обсягом прямих іноземних інвестицій (на одну особу) з 187 разів до 100; за обсягом капітальних інвестицій – з 30 разів до 15; за рівнем безробіття – з 2,8 рази до 1,5 [1, с. 10]. Тому сучасна соціально-економічна політика кожного територіального утворення України орієнтована на стратегію інноваційного розвитку. Основний напрямок політики полягає у формуванні в регіоні атмосфери інноваційної активності і забезпеченні умов швидкої комерційної реалізації інновацій.

Інноваційні стратегії розвитку окремих регіонів спираються на комплекс міжрегіональних і міжгалузевих інвестиційних проектів. У числі таких проектів передбачено створення серії інноваційних кластерів.

Вони грають важливу роль в просторовій організації сучасного суспільства. Їх діяльність багато в чому визначає напрямок і швидкості світових трансформаційних процесів. З точки зору Захарченка В., Осипова В. і Паларієва О. створення кластерних форм на конкретній території пов'язано з формуванням і реалізацією механізму цілеспрямованої регіональної промислової політики [3, с. 207].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика впровадження кластерної форми у вітчизняну регіональну

політику освітлюється у багатьох фахівців, зокрема: Войнаренко М. [5], Дикань В. [1], Захарченко В., Осипов В., Паларієв О. [3], Іванченко Г. [4], Коваленко Н. [6], Пічуріна М. [7], Семенова Г., Богма О. [9], Соколенко С. [11]. А також брались до уваги при підготовці цієї статті праці закордонних вчених: Родіонова Н. [8], Сліпенчук М. [10] та ін.

Слід відзначити, що більшість з цих фахівців достатньо уваги приділяють оцінці ефективності впровадження кластерної форми в територіально-виробничу організацію регіонів. Так, у Коваленко Н. розроблено комплексний методичний підхід до оцінки ефективності функціонування суб'єктів господарювання у складі кластера з урахуванням слідуючих ефектів – економічного, соціального, інноваційного, податкового [6, с. 200-202]. Іванченко Г. робить спробу здійснити також комплексний підхід до оцінки ефективності кластеру на основі поєднання слідуючих оцінок: самого кластерного утворення, учасників кластера, рівня розвитку регіону після формування кластера, окремих підприємств, закладів освіти, фінансових та науково-дослідних установ [4, с. 137]. А Пічуріна М. здійснила дослідження економічної ефективності діяльності інноваційного кластера та запропонувала методіку комплексної багатофакторної оцінки ефективності з точки зору необхідності досягнення визначеної результативності [7].

Постановка завдання: визначити основи методичного підходу до створення і функціонування інноваційного кластеру, оцінки його внеску у соціально-економічний розвиток регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Враховуючи сучасний стан вітчизняної економіки дуже важливим є різні форуми, просто зустрічі з інвесторами, а головне – укладені угоди. Це безумовно сприяє економічному зростанню. Важливою для України подією було проведення у жовтні 2019 р. в Маріуполі міжнародного інвестиційного форуму RE: THINK. Invest in Ukraine. Голова Європейського банку реконструкції та розвитку підтвердив на форумі, що в 2019 р. Україна стала найбільшою країною операцій ЄБРР. Інвестиції банку в Україну перевищу-

ють один мільярд євро, що є рекордом за п'ять років. Обговорені й нові проекти ЄБРР, які спрямовані на розвиток регіональних доріг. Інвестиції становитимуть понад 300 млн. євро. При цьому у м. Маріуполь відкрито проектний офіс ЄС, який буде реалізувати дві програми: з децентралізації та боротьби з корупцією. Це лише частина підтримки, яку надає ЄС східним регіонам України.

Адже проблеми в економіці розвитку регіонів спричинені браком дієвих регіональних стратегій та неефективними механізмами їх фінансової підтримки. Нині розвиток інфраструктури фінансують недостатньо. За торішнім субіндексом «Інфраструктура» рейтингу Всесвітнього економічного форуму Україна опинилася на 78-му місці зі 137 країн. А інвестиційні процеси в розвиток регіонів досить хаотичні. Тому маємо вийти на інший рівень стратегічного планування регіонального розвитку, де стратегія стає публічним відкритим інвестиційним планом, який буде орієнтиром для бізнесу й громад.

Сьогодні завдяки співпраці з інституціями ЄС Україна розпочала реалізацію унікальних проектів і отримала 38 млн. євро для підтримки цілей регіонального розвитку, як відмічалось на форумі (www.ukrifier.gov.ua від 29.10.2019 р.). На конкурсній основі підбрано 70 проектів у різних галузях: сільський розвиток, туризм, розвиток людського потенціалу, а також ті, які сприяють єдності країни.

Перед інноваційними проектами завдання регіональної прив'язки їх галузевих стратегій. Для цього потрібні нові методичні підходи до оцінки вкладу виробничої зони (кластера) в соціально-економічний розвиток регіону, який відображав би інтереси всіх суб'єктів суспільних відносин: фізичних осіб, бізнесу, освітніх установ, державних і громадських інститутів.

Законодавче забезпечення методичних підходів до оцінки вкладу кластерів в соціально-економічний розвиток регіону. Підставою для такої оцінки можуть служити: Закон України «Про підготовку та реалізацію інвестиційних проектів за принципом «єдиного вікна» (2010 р.), Програма розвитку інвестиційної та інноваційної діяльності в Україні (2011 р.), Методичні рекомендації з розроб-

ки бізнес-планів інвестиційних проектів (2010 р.), Постанова КМ України «Порядок відбору, схвалення і реєстрації інвестиційних проектів у пріоритетних галузях економіки» (2013 р.), Постанова КМ України «Порядок відбору проектних (інвестиційних) пропозицій та інвестиційних проектів для розроблення або реалізації яких надається державна підтримка» (2013 р.), Методика визначення економічної ефективності витрат на наукові дослідження і розробки та їх впровадження (1998 р. та наступні варіанти), План заходів на 2010–2011 рр. із створення інноваційно-технологічного кластера «Сорочинський ярмарок» для сприяння розвитку сільських територій (2010 р.), Про впровадження кластерної моделі розвитку народних художніх промислів (2010 р.), Проект Концепції створення кластерів в Україні (2010 р.), Проект Концепції Національної стратегії формування та розвитку транскордонних кластерів (2010 р.), Проект розпорядження КМ України «Про схвалення Концепції кластеризації економіки України» (2010 р.) (узагальнено на основі [5]). З огляду на багатоаспектність процесу реорганізації та функціонування виробничих територій, методичні основи потребують доповнення і розширення. Ставиться завдання формування єдиного методичного комплексу для поглибленого всебічного обстеження будь-якої виробничої території з ціллю створення інноваційного виробництва у межах іннокластеру.

Існують різні точки зору на показники ефективності створення і функціонування кластерів. Так Дикань В. узагальнює оцінку ефективності діяльності кластеру через інтергральний показник росту потенціалу конкурентоздатності промислових (вагонобудівних) підприємств, який включає сукупність ефектів реалізації слідуєчих видів потенціалів – виробничого, ресурсного, техніко-технологічного, наукового, інформаційного, інноваційного, експортного, транспортного та інвестиційного [2, с. 13]. А Семенова Г. та Богма О. виходять з того, що економічну ефективність від реалізації кластерного проекту можна визначити як перевищення отриманих від діяльності кластера у вартісному виразі над вартісним виразом сукупних витрат кластера за весь період його діяльності [9, с. 175].

Основними принципами методичного підходу до оцінки вкладу іннокластера в соціально-економічний розвиток регіону є наступні.

1. Вигідність створення і функціонування іннокластера для міста, підприємств і інвесторів.

2. Узгодженість інтересів усіх учасників іннокластера на основі скоординованості дій в умовах, коли їх цілі та інтереси не збігаються або конкурують.

3. Комплексність – всебічний охоплення зовнішніх ефектів від діяльності іннокластера в економічних, соціальних і майнових відносинах, містобудуванні та землеустрій, екології та природокористуванні. Формування чітких пріоритетів у безлічі соціальних і економічних характеристик. В оцінках зовнішніх ефектів облік пріоритетів промислової політики регіону в розрізі галузей його економіки і територій.

4. Оптимальність. Максимум ефекту, який визначається через критерій інтегрального ефекту, і мінімум витрат на створення механізмів здійснення процесу реформування.

5. Платність всіх ресурсів і їх ефективне використання.

Дані принципи і вищезгадані нормативно-методичні документи були покладені в основу розробки методики оцінки вкладу іннокластера в соціально-економічний розвиток регіону. Вона може застосовуватися як на етапі реорганізації іннокластера для обґрунтування вибору форми організаційних перетворень для кожного, хто входить в його склад установи, так і на етапі функціонування іннокластера з метою оцінки ефективності його діяльності. Обидва випадки розрізняються вихідною інформацією. Відмінність полягає в тому, що в першому випадку методичний алгоритм доповнюється визначенням критеріїв, на підставі яких підприємство включається в перелік на перебудовування, реформування або ліквідацію. Ці критерії спираються на затвержені обґрунтовані норми, враховують економічний стан підприємств і стратегічні інтереси міста. З огляду на це розходження, ми все ж спробували розробити універсальну методи-

ку, прийнятну в кожному окремому випадку (рис.1). Наведемо необхідні стислі коментарі.

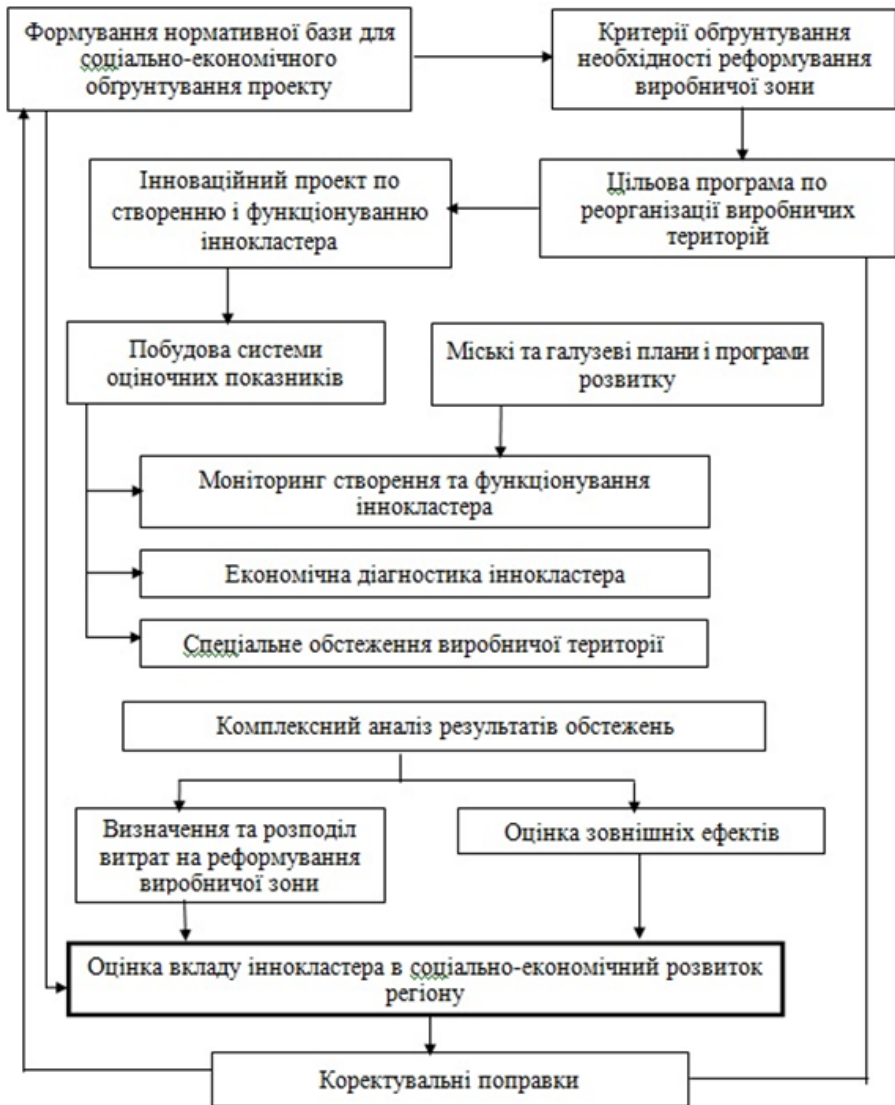

Рис. 1. Методика оцінки вкладу іннокластера в соціально-економічний розвиток регіону

Джерело: розробка автора.

1. *Формування нормативної бази оцінки ефективності функціонування іннокластера.* На даному етапі формується система нормативів, яка представляє собою законодавчо або договірно встановлені кількісні параметри економічних, технічних, соціальних, екологічних, архітектурно-планувальних та територіально-ресурсних обмежень господарської та іншої діяльності іннокластера. На основі даних нормативів визначаються критерії обґрунтування необхідності реформування виробничої зони. Якщо реформування доцільно, то досліджувана виробнича зона відбивається в Цільовій програмі з реорганізації виробничих територій. Нормативи також необхідні для розробки *інноваційного проекту зі створення та функціонування іннокластера* і для побудови *системи оціночних показників*. Дана система містить три групи показників, які використовуються для діагностики, моніторингу та спеціального обстеження процесів створення та функціонування іннокластера.

2. *Економічна діагностика іннокластера.* Слово «діагностика» походить від грецького *diagnostikos* і розуміється як процес розпізнавання і позначення проблеми, тобто встановлення діагнозу з використанням прийнятої термінології.

Мета економічної діагностики іннокластера полягає у виявленні негативних симптомів в процесі реформування і в розробці попередніх рекомендацій по профілактиці їх розвитку. Розрізняють експрес-діагностику і проблемну діагностику. Експрес-діагностика іннокластера являє собою поверхневе дослідження його поточного стану на основі системи взаємопов'язаних кількісних показників, що характеризують ефективність досягнення оперативних цілей, що враховують суспільну користь. Проблемна діагностика іннокластера є поглиблене дослідження ефективності його створення і функціонування на основі комплексу кількісних і якісних показників досягнення стратегічних цілей, враховуючих регіональні інтереси.

3. *Моніторинг процесів створення і функціонування іннокластеру.* Слово «моніторинг» походить від англійського *monitoring* і має два смислових значення: 1) постійне спо-

стереження за будь-яким процесом з метою виявлення його відповідності бажаному результату або первісним припущенням, 2) спостереження, оцінка і прогноз стану довкілля в зв'язку з господарською діяльністю людини. Він проводиться за сукупністю характеристик серед встановленого кола об'єктів. За результатами оцінки визначається їх рейтинг, що характеризує успішність в рішенні досліджуваної проблеми. За даними рейтингу виявляють невдалі об'єкти.

4. *Спеціальне обстеження виробничої території.* Воно має вузько цільове призначення і проводиться для поповнення інформаційної бази даних, необхідними для проведення комплексного аналізу.

5. *Комплексний аналіз результатів обстеження.* На цьому етапі здійснюється обробка і узагальнення всієї інформації, отриманої в ході діагностики, моніторингу та спеціального обстеження процесів створення та функціонування іннокластера. Формуються масиви даних за змістом досліджуваних проблем, за отриманими ефектами, по об'єктах, що входять в іннокластер та ін.

6. *Визначення та розподіл витрат на створення іннокластера.* Пропонується класифікація цих витрат за напрямками реформування. Визначаються три їх групи – витрати, пов'язані:

1) з розробкою і створенням механізмів перебазування, реформування, ліквідації підприємств. До них відносяться витрати на складання паспортів підприємств і організацій, на їх інвентаризацію та оцінку залишкової вартості активів, на оплату праці фахівців, які здійснюють обстеження земельно-майнового комплексу виробничої території, розрахунок викупу вартості довгострокової оренди займаного земельної ділянки, оцінку вартості робіт з реформування, оцінку можливостей забудови території іннокластера виходячи з містобудівного ув'язнення і оцінку потенційної привабливості території, на розробку технічного завдання з реформування виробничої зони;

2) з необхідністю проведення підготовчих робіт на території, на якій буде відбуватися перебазування підприємств. До них відносяться витрати на підбір такої території, на розробку

передпроектної містобудівної, початково-дозвільної та проектною документації, на придбання права оренди на земельну ділянку, на оформлення земельномайнових правовідносин, на будівництво перебазуємих підприємств;

3) з підготовкою території, що звільняється підприємством, і подальшим використанням. До них відносяться на розробку передпроектної містобудівної, початково-дозвільної та проектною документації, на передпродажну підготовку території і об'єктів після ліквідації і виведення підприємства, на підготовку і проведення інвестиційного конкурсу, торгів, аукціону.

7. Оцінка зовнішніх ефектів. Розглядаються всі ефекти, пов'язані зі створенням і функціонуванням іннокластера: економічні, демографічні, соціальні, екологічні, містобудівні, оборонно-мобілізаційні, бюджетно-податкові, культурно-історичні. Виявляються їх взаємозв'язки і встановлюються значимості, з урахуванням яких вибудовується система оціночних показників, визначаються їх функціональні залежності, інтегральний ефект і граничні умови.

8. Оцінка вкладу іннокластера в соціально-економічний розвиток регіону. На даному етапі здійснюється розподіл витрат по забезпечуванню ними ефектів і оцінка ефективності, що характеризує внесок іннокластера в розвиток регіону. Визначаються ступінь досягнення цільових установок, економічність використання природних ресурсів регіону, з'ясовуються тенденції в динаміці антропогенних забруднень у виробничій зоні та ін. Встановлюється ступінь відповідності та узгодженості фактичних значень показників їх нормативним значенням. З'ясовуються причини розбіжностей і відхилень.

9. Коригування. З урахуванням отриманого досвіду реформування вдосконалюється нормативно-правова база регулювання реформування виробничих територій. За результатами дослідження вносяться коректувальні поправки в міські і галузеві плани і програми розвитку, в цільову муніципальну програму з реорганізації виробничих територій, в інноваційний проект по створенню і функціонуванню іннокластера. Уточнюються тем-

пи і пропорції соціально-економічного розвитку муніципального освіти з урахуванням результатів функціонування іннокластера. Робляться регулятивні заходи по досягненню збалансованості характеристик зовнішніх ефектів. Інноваційний проект ув'язується з міськими та галузевими планами і програмами розвитку. Коригуванні піддаються заходи і цільові установки процесу реформування іннокластера. Вносяться уточнення в розрахунки еколого-містобудівного, соціально-економічного, бюджетного обґрунтувань реорганізаційних заходів інноваційного проекту. Уточнюються величини витрат на проведення цих заходів і джерела фінансування проекту.

10. Соціально-економічні показники обґрунтування діяльності іннокластеру. Обґрунтованість прийнятих рішень щодо регулювання процесами створення і розвитку діяльності іннокластера багато в чому залежить від інформаційного забезпечення цих процесів. Ефективність їх протікання визначається як частка зовнішніх ефектів до витрат, їх зумовивших. Величини зовнішніх ефектів визначаються за допомогою економічних і соціальних показників. Концептуальна ідея формування системи таких показників в діяльності іннокластера полягає в тому, щоб виробляти наукоємну і нересурсоємну продукцію в соціально-прийнятних і екологічно благополучних умовах.

В методиці комплексної містобудівної оцінки перспектив розвитку промислових зон пропонується розраховувати наступні показники: динаміку розмірів площі території (га), будівель і споруд (M^2); щільність забудови ($M^2/га$), забезпеченість площами (M^2 на одного працюючого), випуск валової продукції на 1 га (тис.грн/ га) і на 1 M^2 площ (тис.грн/ M^2); коефіцієнт ефективності використання земельної ділянки (відношення площі, зайнятої виробничими приміщеннями, до загальної площі всіх видів забудови).

Значення розрахункових показників порівнюють з нормативними.

11. Недоліки показників. Органи статистики не враховують дані в розрізі виробничих територій, так як вони не є самостійними

економічними одиницями. Основним джерелом інформації служать генеральні плани по реорганізації виробничих територій. Але в них наводяться лише загальні розрізнені показники їх розвитку, які відбивають системному взаємозв'язку їх господарської діяльності та життєдіяльності. Коло цих показників надзвичайно вузьке, щоб провести всебічне поглиблене обстеження. З їх допомогою неможливо зробити обґрунтованих пропозицій щодо соціально-економічної доцільності для міста реорганізації виробничих зон. Тому загальноствановлені показники доповнюються результатами спеціальних досліджень виробничих зон – соціологічного та фінансово-економічного. В ході цих досліджень отримують дані про обсяг і номенклатурі виробництва, вартості та структурі основних виробничих фондів; про стан майнового комплексу, займаних земельних ділянках, санітарно-захисної зони; про вплив на навколишнє середовище і т.п. Але і такий шлях не дає бажаної системи показників, об'єктивно і всебічно характеризують соціально-економічний розвиток виробничої зони.

Для побудови такої системи показників пропонується скористатися існуючими методичними рекомендаціями за оцінкою ефективності інвестиційних проектів (в тому числі Мінекономіки України), в яких розглядається кілька видів ефективності в залежності від інтересів соціальних груп підприємства: а) економічну, б) комерційну, в) бюджетну і соціальну.

Ці характеристики взаємопов'язані і тому утворюють систему показників ефективності.

А. Економічна ефективність виражає компромісний баланс інтересів через відповідність витрат і результатів цілям і інтересам всіх учасників іннокластера.

Б. Комерційна ефективність відображає наслідки реалізації інноваційних проектів для його інвесторів і власників. Вона необхідна в конкурсному відборі кращого інноваційного проекту. Для обґрунтування вибору розраховуються: чистий дисконтований дохід, внутрішня норма прибутковості, термін окупності, комплекс бальних якісних характеристик.

В. Бюджетна ефективність відображає інтереси держави

щодо поповнення бюджету і позабюджетних соціальних фондів. При оцінці *соціальної ефективності* враховуються різні за своєю природою соціальні ефекти, що виражають інтереси працівників підприємств і організацій іннокластера. Поряд з соціальними ефектами в звичному їх розумінні до них відносяться *еколого-містобудівні*, що виражають дотримання вимог містобудівного зонування, і *оборонні*, що враховують інтереси безпеки.

Додатково до зазначених показників розраховують характеристики:

– використання міських ресурсів, такі як: ефективність використання інженерних комунікацій (обсяг промислової продукції на 1 млн.грн витрат на інженерну інфраструктуру), питомі витрати міських ресурсів (за видами) на 1 га; скорочення питомих витрат води, тепла, електроенергії на 1 грн валової продукції за рахунок впровадження ефективних технологій; економія питомих капітальних вкладень і експлуатаційних витрат на 1 грн валової продукції за рахунок кооперації підприємств, створення єдиних інженерних мереж та інфраструктури; скорочення питомої потреби в персоналі на 1 грн валової продукції, транспортні витрати, ефективність використання земельних ресурсів, ресурсомісткість продукції. Крім того, оцінюється можливість застосування на підприємствах альтернативних технологій. Аналіз цих показників доповнюється розглядом динаміки обсягів споживання природних ресурсів, в т.ч. не може бути поновлено. Визначаються рентабельність, продуктивність і ефективність використання території, скорочення територій виробничого використання; площа території виробничої зони з зеленими масивами, яка припадає на одного працюючого (M^2 /чол.); чисельність працівників на 1 га території іннокластеру (чол./га); річний товарообіг підприємств, розташованих в офісно-адміністративних будівлях на 1 M^2 загальної площі;

– ефективність використання території (M^2 /га виробничої зони), капітальні вкладення в будівництво нових виробничих об'єктів, вигоди від агломерації;

– бюджетного ефекту у вигляді динаміки обсягів надходження податкових платежів до бюджету регіону та місцеві бюджети, терміну окупності бюджетних коштів;

– зовнішніх соціальних ефектів, що відображають динаміку чисельності персоналу підприємств і організацій іннокластеру в соціальних програмах регіону; економію вільного часу споживачів продукції, розробленої за участю іннокластера. Показники зовнішніх ефектів доповнюються внутріфірмовими соціальними характеристиками діяльності інокластера, такими як: динаміка робочих місць, структура виробничого персоналу, внутрішньо-корпоративні соціальні заходи, динаміка заробітної плати працівників, стан їх здоров'я, підвищення їх духовно-морального потенціалу, збільшення тривалості вільного часу за рахунок раціоналізації праці, вартість і структура соціального пакета, диференціація доходів працівників, характеристики умов їх праці, житлових і культурно-побутових умов, надійність постачання населення товарами;

– екологічного ефекту. Оцінюються вплив інновацій на стан навколишнього середовища і витрати на її охорону. Проводиться екологічне обґрунтування витрат і результатів праці. Досліджується динаміка та обсяги шкідливих викидів в навколишнє середовище. Негативні зовнішні ефекти оцінюються за допомогою показників шкоди, що завдається місту господарською діяльністю (наприклад, екологічного збитку навколишньому середовищу, жителям і вигляду міста), упущеної вигоди міста через недоотримання доходів через неефективне використання території.

При необхідності можуть застосовуватися показники, що характеризують етичні обмеження діяльності інокластера і ефекти від їх дотримання.

Для управління ходом інноваційного процесу пропонується система показників його результативності. Вона містить чотири групи індикаторів: якісні (характеристики інновацій), кількісні (мінімальна частка витрат на дослідження і розробки в собівартості продукції, граничний термін використання продукції, її наукоємність – відношення витрат на НДДКР до

обсягу продажів), порівняльні (відповідність стандартам і найкращим вітчизняним і зарубіжним зразкам) та ринкові (формування нового сегмента ринку, здатність інновації до комерційної реалізації).

Резервами підвищення ефективності інноваційної діяльності є: збільшення щільності забудови території, підвищення економічності ресурсоспоживання і природокористування, зниження матеріаломісткості виробництва і зростання його наукоємності, вдосконалення технології і зниження трудомісткості виробництва продукції, поліпшення її якості, підвищення використання виробничих потужностей, збільшення обсягу випуску, поліпшення якості трудового потенціалу, підвищення мотивації праці працівників.

Висновки та пропозиції. Підводячи підсумки слід визначити проблеми оцінки зовнішніх ефектів. Вони такі:

1. Важко оцінити внесок винахідника і розмір його винагороди, оскільки є істотний часовий лаг між моментом винаходу і початком окупності витрат на його впровадження. Впровадження – не завдання вченого, але він повинен бути впевнений, що, віддаючи свій винахід у виробництво, він зможе отримати належну винагороду. Українські вчені поки не вміють заробляти на своєму інтелектуальному продукті і тому не знають йому ціну.

2. Неможливо виміряти всі соціальні результати інноваційної діяльності та відобразити їх у розрахунку ефективності. Тільки деякі з них можуть бути представлені у вартісному вираженні. Найчастіше вони представляються в натуральному вимірі. Наприклад, кількість робочих місць, загазованість, вібрація, запиленість, рівень радіації і т. п. Якщо соціальний ефект не піддається вартісній оцінці, то соціальні показники можуть виступати як граничні умови при оцінці ефективності інноваційної діяльності [8, с. 105].

3. Оцінка соціальних результатів передбачає, що проект відповідає соціальним нормам, стандартам та умовам дотримання прав людини, які не узгоджені з інтересами іннокластера. Безпосередні учасники діяльності іннокластера зацікавлені у власному

процвітання, в зростанні прибутку, в той час як органи муніципального самоврядування міста спрямовані до створення і підтримання економічної стабільності і оцінюють ефективність діяльності іннокластера з точки зору зростання обсягів його платежів до місцевого бюджету. Тому багато соціальні показники не приймаються господарюючими суб'єктами до уваги [10, с. 243–245].

Таким чином, для регулювання реформуванням виробничих територій для здійснення інноваційної діяльності розроблені необхідні принципи і методичні підходи, які потребують вдосконалення. Ставиться завдання формування єдиного методичного комплексу для поглибленого і всебічного обстеження будь-якої реорганізованої виробничої території. В якості одного з можливих варіантів розв'язання задачі пропонується методика оцінки вкладу іннокластера в соціально-економічний розвиток регіону. Вона може застосовуватися як на етапі реорганізації іннокластера для обґрунтування вибору форми організаційних перетворень для кожного, хто входить до його складу установи, так і на етапі функціонування іннокластера з метою оцінки ефективності його діяльності. Основна проблема практичного застосування цієї методики полягає у відсутності системи оціночних показників, які можна було б застосовувати для проведення діагностики, моніторингу та спеціального обстеження іннокластера. Інформаційна база, необхідна для регулювання процесами створення і розвитку іннокластера поки не утворена. Це досить важке завдання, тому що іннокластер є територіально-господарський механізм, в результаті діяльності якого утворюються різні але природі ефекти. Існуючі показники, які виражають зовнішні ефекти, недосконалі і не систематизовані. Проблема розробки системи показників цих ефектів, в якій враховувалися б їх взаємозв'язки і пріоритети, поки не вирішена.

Дослідження проведено у межах виконання НДР «Створення комплексу маркетингу інновацій на регіональному рівні» (№ ДР 0119U000417).

Список використаної літератури

1. Програма діяльності К М України. *Урядовий кур'єр*. 2019. № 187. С. 5-12.
2. Дикань В. Л., Овруч Г. В. Визначення ефективності реалізації потенціалу конкурентоспроможності вагобудівних підприємств. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. № 56. С. 9-18.
3. Захарченко В. І., Осипов В. М., Паларієв О. А. Кластерна форма територіально-виробничої організації: монографія. Riga: Baltija Publishing, 2020. 376 с.
4. Іванченко Г. В. Оцінка очікуваної ефективності кластера як основа для прийняття рішень щодо кластероутворення *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2016. Вип. 6. (4.1). С. 136-139.
5. Кластери в економіці України: монографія / За ред. М. П. Войнаренка: колективна монографія. Хмельницький, ФОП Мельник А. А. 2014. 1085 с.
6. Коваленко Н. М. Методичний підхід до оцінки ефективності функціонування кластерів підприємств. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. 2014. Вип. 6. Ч. 2. С. 199-202.
7. Пічугіна М. А. Оцінка ефективності діяльності інноваційного кластеру. *Ефективна економіка*. 2010. № 6. URL : <http://economy.nauka.com.ua/index>. (дата звернення: 10.11.2019)
8. Родионова Н. В. Методика оцінки вкладу технопарка в соціально-економічне розвиток регіону. *Інновації*. 2008. № 05 (115). С. 100-105.
9. Семенова Г. А., Бочма О. С. Створення кластерних об'єднань в умовах нової економіки: монографія. Запоріжжя: КПУ, 2008. 244 с.
10. Слипенчук М. В. Формирование финансово-промышленных кластеров: региональный фактор глобализации: монография. Москва: Экономика, 2009. 263 с.
11. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці: монографія. Київ Логос, 2004. 848 с.

Стаття надійшла 19.01.2020 року

А. В. Балахонова,

доктор економічних наук, професор

Винницький соціально-економічний інститут

Університету «Україна»,

Хмельницьке шосе, 23а, г. Вінниця, 21037, Україна

e-mail: lbalachonova@gmail.com

МЕТОДИЧЕСКИЕ ПОДХОДЫ К ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ СОЗДАНИЯ ИННОВАЦИОННОГО КЛАСТЕРА

Создание инновационных кластеров путем реформирования производственных зон является одним из основных направлений инновационной полити-

ки Украины. С ее реализацией связывают решение самых важных социальных и экономических задач – улучшение качества жизни украинцев и повышение конкурентоспособности отечественной продукции. Создание кластера требует больших затрат как частных средств, так и бюджетных, поэтому необходимым является обоснование их расходов. Но единые методические подходы еще не выработаны. Попытки разработки методики оценки вклада кластера в социально-экономическое развитие региона начата автором в рамках выполнения научно-исследовательской работы по созданию мегакластеру в Одесской области. Предложенная методика может использоваться при реорганизации инновационного кластера для обоснования выбора формы организационных преобразований до каждого учреждения, входящего в его состав; на этапе функционирования инновационного кластера в целях оценки эффективности его деятельности. Решение таких задач по данной методике осложняется отсутствием системы оценочных показателей, которые могут быть использованы для проведения диагностики, мониторинга и специального обследования кластера. Также сегодня отсутствуют информационные базы для регулирования процессов создания и развития кластера. В работе рассмотрена роль кластера как современного инструмента формирования конкурентоспособности регионального хозяйства. Отмечено, что в современных условиях влияние государственной региональной политики на экономическую динамику определяется способностью местной администрации создавать и поддерживать институциональные условия для конструирования и усиления преимуществ в область делового климата.

Ключевые слова: кластер; регион; инновация; проект; методика; диагностика; мониторинг; анализ; затраты; эффективность.

A. V. Balakhonova,

Doctor of economic Sciences, Professor

Vinnitsa socio-economic Institute

University «Ukraine»,

Khmelnitsky highway 23a, m. Vinnitsa, 21037, Ukraine

e-mail: lbalachonova@gmail.com

METHODICAL APPROACHES TO ASSESSMENT OF EFFICIENCY OF CREATING AN INNOVATIVE CLUSTER

The creation of innovation clusters by reforming industrial zones is one of the main directions of innovation policy of Ukraine. With the implementation of associated critical social and economic challenges – to improve the quality of life of Ukrainians and increase the competitiveness of domestic products. Creating the cluster requires a huge investment of private funds, and budget, so it is necessary to substantiate their expenditures. But common methodological approaches has not been developed. Attempts to develop methods for the assessment of the contribution of the cluster in the socio-economic development of the region begun by the author in the framework of

implementation of scientific-research works on creation of megacluster in the Odessa region. The proposed method can be used on the reorganization of the innovation cluster to justify the selection of organizational form changes to each Agency, included in its composition; in the operational phase of an innovation cluster in order to assess its effectiveness. The solution of such problems by this method is complicated by the absence of a system of benchmarks that can be used for diagnosis, monitoring and special surveys of the cluster. Also today, there is no information database to regulate the processes of creation and development of the cluster. The paper discusses the role of the cluster as a modern tool of formation of competitiveness of regional economy. It is noted that in modern conditions the influence of the state regional policy on economic dynamics is determined by the ability of local governments to create and maintain the institutional conditions for constructing and strengthening benefits to the region's business climate.

Key words: cluster; region; innovation; project; technique; diagnostics; monitoring; analysis; costs; efficiency.

References

1. Prohrama diialnosti KM Ukrainy (2019). [The program of activities of the KM of Ukraine]. *Uriadovyi kurier. – Governmental Courier*, № 187, pp. 5-12. [in Ukrainian].
2. Dykan, V. L. & Ovruch, H. V. (2016). Vyznachennia efektyvnosti realizatsii potentsialu konkurentospromozhnosti vahonobudivnykh pidpriemstv [Determining the Effectiveness of Realizing the Potential of Competitiveness of Railway Construction Enterprises]. *Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. – Bulletin of the Economy of Transport and Industry*, № 56, pp. 9-18. [in Ukrainian].
3. Zakharchenko, V. I., Osypov, V. M. & Palariiev, O. A. (2020). Klasterna forma terytorialno-vyrobnychoi orhanizatsii: monohrafiia [Cluster form of territorial production organization: monograph]. Riga: Baltija Publishing. [in Ukrainian].
4. Ivanchenko, H. V. (2016). Otsinka ochikuvanoi efektyvnosti klastera yak osnova dlia pryiniattia rishen shchodo klasteroutvorennia [Estimation of expected cluster efficiency as a basis for decision making on cluster formation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. – Scientific Bulletin of Uzhgorod National University*, Vol. 6 (4.1), pp.136-139. [in Ukrainian].
5. Voinarenko, M. P. (ed.) (2014). Klastery v ekonomitsi Ukrainy: monohrafiia [Clusters in the Ukrainian economy: monograph]. Khmelnytskyi. [in Ukrainian].
6. Kovalenko, N. M. (2014). Metodychnyi pidkhid do otsinky efektyvnosti funktsionuvannia klasteriv pidpriemstv [Methodical approach to performance evaluation of enterprise clusters functioning]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. – Scientific Bulletin of Kherson State University*, Issue 6, Ch. 2, pp. 199-202. [in Ukrainian].
7. Pichuhina, M. A. (2010). Otsinka efektyvnosti diialnosti innovatsiinoho klasteru [Evaluation of the effectiveness of the innovation cluster]. *Efektivna ekonomika. – Effective Economics*, № 6 Retrieved from <http://economy.nayka.com.ua/index>. [in Ukrainian].
8. Rodionova, N. V. (2008). Metodika otsenki vkladu technoparka v sotsialno-eko-

- nomicheskoe razvitiie regiona [Technique of the Technopark Contribution to the Social and Economic Development of the Region]. *Innovatsii. – Innovations*, № 05 (115), pp. 100-105. [in Russian].
9. Semenova, H. A. & Bochma, O. S. (2008). Stvorennia klasternykh obiednan v umovakh novoi ekonomiky: monohrafiia [Creating Cluster Associations in a New Economy: Monograph]. Zaporizhzhia : KPU. [in Ukrainian].
 10. Slipenchuk, M. V. (2009). Formirovanie finansovo-promyshlennykh klasterov: regionalnyi faktor globalizatsii : monohrafiia [Formation of financial-industrial clusters: regional factor of globalization: monograph]. Moskva: Ekonomika. [in Russian].
 11. Sokolenko, S. I. (2004). Klasteri v hlobalnii ekonomitsi: monohrafiia [Clusters in the global economy: a monograph]. Kyiv: Logos. [in Ukrainian].